

طلب و اراده

نویسنده

حضرت آیت الله العظمی امام خمینی (ره)

ترجمه و شرح

سید احمد فهری

تهران ۱۳۹۱

فهرست مطالب فارسی

یازده	یادداشتی بر چاپ دوم
سیزده	مقدمه مترجم
۱	درآمد
۱	مسئله جبر و تفویض
۲	ریشه تاریخی جبر و تفویض
۴	بحث جبر و تفویض در اصول فقه
۷	مقدمه: مسئله صفات و کلام نفسی
۷	اختلاف متکلمان درباره صفات حق تعالی
۱۱	صفات حق تعالی عین ذات او است
۱۵	درباره معنای کلام و تکلم
۱۶	درباره معنای کلام نفسی
۱۸	نظریه‌های مختلف در باب تکلم حق تعالی
۱۹	قول حکیم ملاصدرا درباره تکلم حق تعالی
۱۹	نظریه درست
۲۱	بطلان سخن معتزله
۲۲	درباره اراده حق تعالی
۲۶	اشکال و دفع آن از اراده حق تعالی
۲۹	خلاصه سخن در تکلم حق تعالی

- ۳۰ خلاصه سخن در اراده حق تعالی
- ۳۲ بطلان نظریه اشاعره
- ۳۳ **مطلب اول: مهم ترین دلیل های اشعری**
- ۳۵ طلب نفسی در اوامر امتحان
- ۳۷ پاسخ به اشاعره
- ۴۰ خلاصه سخن
- ۴۱ پاسخ استدلال اشاعره بر اراده الهی
- ۴۶ خلاصه سخن
- ۴۶ نادرستی سخن آخوند خراسانی
- ۴۷ جدایی طلب و اراده از دیدگاه اشاعره
- ۴۸ پاسخ آخوند خراسانی و مشکل جبر و تفویض
- ۵۲ مسئله ای به نام جبر و تفویض
- ۵۲ جبر و تفویض در آیات قرآنی
- ۵۴ حقیقت جبر و تفویض
- ۵۷ معتقدان به جبر و تفویض
- ۵۸ بطلان مذهب تفویض
- ۶۴ بطلان مذهب جبر
- ۶۸ نه جبر، نه تفویض؛ منزلت میانه
- ۷۰ چند نکته آگاهی بخش
- ۷۳ مشیت مطلق الهی
- ۷۳ رهنمود
- ۷۵ مثال
- ۷۶ مثالی نزدیک تر
- ۷۸ تأییدهایی از قرآن و حدیث
- ۸۵ اراده انسان؛ چند شبهه و پاسخ آن ها
- ۸۶ پاسخ میرداماد به این اشکال ها
- ۹۰ اشکال به پاسخ میرداماد
- ۹۲ پاسخ آخوند خراسانی و اشکال آن
- ۹۳ پاسخ حاج شیخ عبدالکریم یزدی و اشکال آن

۹۵ بررسی نهایی و توضیح اشکال ها
۹۸ استوارترین پاسخ
۱۰۱ راه حل نهایی
۱۰۴ شبیههٔ تسلسل اراده‌ها
۱۰۵ تمسک به قاعدهٔ «الشیء ما لم یجب له یوجد» در ایجاد اشکال
۱۰۶ در بیان قاعدهٔ «الشیء ما لم یجب له یوجد» و عدم تنافی با مختار بودن فاعل مختار
۱۱۶ در ارتباط علم و ارادهٔ الهی با فعل آدمی

مطلب دوم: حقیقت سعادت و شقاوت

۱۲۱
۱۲۷ در اینکه ماهیت‌های امکانی مستغنی از علت نیستند
۱۲۸ در اینکه ماهیت‌های امکانی منشأ اثر نیستند
۱۳۰ در بیان حقیقت سعادت و شقاوت

مطلب سوم: مختصری از تفاوت سرشت‌ها

۱۳۵
۱۳۸ عموم فیض باری
۱۴۱ سرچشمهٔ تمایل انسان به نیکی و بدی
۱۴۵ تأملی در معنای چند حدیث
۱۴۸ در انطباق احکام الهی با فطرت آدمی

کتابنامه

۱۵۵

فهرست مطالب عربی

۷	المقدمة
۱۴	في وصف المتكلم
۲۰	فساد قول المعتزلة
۲۵	شك و دفع: في وحدة إرادة الله و علمه
۳۱	فساد قول الأشاعرة
۳۳	المطلب الأول: في المهمة مما استدلّ به الأشعري على مطلوبه
۳۵	الأمر الأول: ثبوت الطلب نفسي في الأوامر الامتحانية
۴۷	الأمر الثاني: حول تكليف الكفار
۵۱	فصل: في عنوان المسألة
۵۸	فصل: في إبطال المذهبين
۶۷	فصل: في بيان المذهب الحق
۶۹	تنبيه: في شرك التفويضي و كفر الجبري
۷۲	إرشاد: في استناد الأفعال إلى الله
۷۴	تمثيل
۷۶	تمثيل أقرب
۷۷	تأييدات نقلية
۷۷	الآيات

- الروايات..... ٨٢
- فصل: في ذكر بعض الشبهات الواردة و جوابها ٨٤
- حول إرادية الإرادة..... ٨٤
- تحقيق به يدفع الإشكال..... ١٠٠
- تنبيه..... ١٠٤
- حول قاعدة «الشيء مالم يجب لم يوجد»..... ١٠٤
- حول علم الله تعالى و اختيار الإنسان ١١٥
- المطلب الثاني: في بيان حقيقة السعادة و الشقاوة..... ١٢١**
- الأمر الأول: حول قاعدة «الذاتي لا يعلل»..... ١٢٣
- الأمر الثاني: في فقر وجود الممكنات و عوارضه و لوازمه..... ١٢٦
- الأمر الثالث: استناد الكمالات إلى الوجود..... ١٢٨
- الأمر الرابع: في معنى السعادة و الشقاوة..... ١٢٩
- التحقيق: كون السعادة و الشقاوة كسبيتين..... ١٣٢
- المطلب الثالث: في شمة من اختلاف خلق الطينيات..... ١٣٥**
- عموم فيض الباري تعالى..... ١٣٧
- منشأ اختلاف النفوس..... ١٤٠
- تنبيه: حول مفاد بعض الأحاديث..... ١٤٤
- خاتمة: حول فطرة العشق إلى الكمال و التنفّر عن النقص..... ١٤٧

یادداشتی بر چاپ دوم

زمانی که شرکت انتشارات علمی و فرهنگی از من خواست ترجمه طلب و اراده‌ی امام خمینی علیه السلام را به منظور چاپ دوم ویرایش کنم، کاری سخت و در عین حال پرجاذبه فراروی دیدم؛ سخت از آن روی که متن به یکی از دشوارترین مباحث فلسفی - عرفانی یعنی مسئله طلب و اراده می‌پردازد که خود خاستگاه فهم‌های متفاوت و نقدها و ابرام‌ها شده و همچنان ناگشوده مانده است، و پرجاذبه از آن روی که مسئله‌ای بس ژرف است و یکی از دیرین‌ترین و شاید اطلاقاً کهن‌ترین پرسمان کلامی در تاریخ اندیشه و اندیشه‌ورزی در جهان اسلام یعنی جبر و اختیار را وامی‌کاود، آن هم به خامه عارف بزرگ و پیراوازه‌ای که عظمت او در جهان دولت و سیاست چیزی از استواری و اصالت او در عرفان و طریقت نکاسته و به دقت و ژرف‌کاوی او در عرصه‌های پسرظرافت فقاقت و شریعت خللی نرسانده است.

در برخورد با چنین مبثی و چنین متنی شوق و وسواس در کشاکشی دوسویه قلم را به پیش رانده و بر آن لگام نهاده است، به ویژه آنکه ترجمه مرحوم آیه‌الله فهری، بویی از قدمت به خود گرفته و به شرح نیز درآمیخته است. بر این پایه، ویراستار اثر کوشیده است با کمترین تصرف در سبک و سیاق ترجمه و بی‌آنکه ذوق یا سلیقه و سبک خود را بر کار تحمیل کند متن را با اتکا به دانسته‌هایی که معمولاً مخاطبان این‌گونه متون دارند به فهم نزدیک‌تر سازد.

همچنین، به هدف فراهم نهادن بستر برای بهره‌برداری افزون‌تر از اثر، نتیجه تحقیقی که در چاپ جدید نسخه عربی در مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام انجام یافته در پانوشت‌ها درج گردیده و در کنار آن، ویراستار نیز خود ارجاع‌هایی داده و مشخصات منابع ارجاعی را هم در پی‌نوشت آورده است. ارجاع‌های نقل شده از تحقیق متن عربی در مؤسسه یادشده با حرف «ت» از ارجاع‌ها و توضیح‌های ویراستار که با حرف «و» مشخص گردیده بازشناسانده شده‌اند.

در مواردی هم که در متن یا ترجمه آیه‌هایی از قرآن ذکر شده‌اند و نشانی آن‌ها داده نشده، ویراستار نشانی آن‌ها را یادآور شده و ترجمه آن‌ها را نیز، در صورتی که نیاز بوده، بر پایه ترجمه مرحوم استاد فولادوند نقل کرده است. ناگفته نماند متن عربی با تصحیح مؤسسه تنظیم و نشر انطباق داده شده و جز در مواردی، همین متن مبنا قرار گرفته است. امید که این خدمت بر ارجمندی اثر افزوده باشد.

حسین صابری

دانشگاه فردوسی مشهد

۱۳۹۱

مقدمه مترجم

چندی پیش دیده‌ام به دیدار رساله‌ای در باب «طلب و اراده» از حضرت امام — دام‌ظله^۱ — روشن شد و با سیری اجمالی در گلزار این اثر، آتش طلب در درونم شعله کشید و اراده آن کردم که با ترجمه و شرح آن، بابی نه، بل ابوابی از حکمت و معرفت فراروی صاحب‌دلان و دانش‌پژوهان بگشایم.

از آنجا که شیفتگان این‌گونه رَشَحَاتِ فیضِ آن حضرت نه منحصر بر فرزندگان و زبندگان است، بلکه احساس‌های پاک و دل‌های شیدایی از قلمروی دیگر نیز در میدان جاذبه این مغناطیس روحی قرار خواهند گرفت، دریغ آمد که این جان‌های تشنه را به زلال این فرات راهبر نشوم و مر این‌گونه تشنگان را شریعه‌ای نسازم.

لذا شرح مختصری، به قدر ضرورت، بر ترجمه این حکمت ناب و اثر نایاب افزودم. باشد که از این رهگذر گامی نو در نشر علوم و معارف اسلامی بردارم و با معرفی اوج علمی و عرفانی امام عزیز افتخاری تازه به دست آورم.

منت خدای را — عزّ و جَلّ — که

هر نکته‌ای که گفتم در وصف آن شمائل

هر کسو شنید گفتا: لَسّه در قائل

در اینجا خوانندگان بیداردل را به نکته‌ای که از بیان آن گریزی ندارم توجه

۱. چون ترجمه در زمان حیات امام خمینی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ انجام یافته مترجم از عبارت دعایی «دام‌ظله» و همانند آن بهره جسته است. این عبارت برای حفظ بستر تاریخی ترجمه بر جای گذارده شده و در آن تغییری صورت نگرفته است. — و.

می‌دهم و آن اینکه، بحث «اتحاد طلب و اراده» یکی از موضوع‌های گستره علم اصول است و چنان‌که خواهید دید، میدان این بحث بسیار وسیع است، گرچه بسیاری از بزرگان^۱ در این باره به اختصار کوشیده و با چند سطری آن را برگزار کرده^۲ و اشکال‌های مسئله را همچنان بر جای گذاشته و گذشته‌اند و یا، به فرموده امام، با «ان قلت قلت» بر اشکال‌ها افزوده‌اند.

ولی حضرت امام را می‌بینیم که با نگاهی بس ژرف به این مسئله نگرسته و ریشه‌های فلسفی و عرفانی و روایتی آن را دقیقاً پیگیری کرده و ژرفکاوانه ارتباط مسئله را با جبر و تقویض و سعادت و شقاوت ذاتی و موجبات آن‌ها به تجزیه و تحلیل کشیده و عویصه تسلسل ارادات را به وجهی بدیع حل کرده‌اند.

با آنکه امام بسیاری از مسائل این مبحث را از باب «اصل موضوعی» مطرح فرموده و اقامه برهان بر آن‌ها را به محل خود احاله کرده‌اند، در عین حال، رساله‌ای مستقل حاصل آمده است.

آری:

شرح مجموعه گل مرغ سحر داند و بس

که نه هر کو ورقی خواند معانی دانست

امید آنکه عزیزان دانش‌پژوه با توجه به بضاعت علمی مترجم و التزام وی به رعایت اختصار و تعهد او به حفظ حلاوت و طراوت کلام امام بزرگوار او را از توضیح بیشتر و شرح فزون‌تر از آنچه نگارش یافته معذور بدانند.

والسلام علینا و علی عبادالله الصالحین

العبد المفتاق الی رحمة الله

السید احمد الفهری

مجلدهم ذیحجه ۱۴۰۴ ق

چهارم مهر ۱۳۶۲